

Krachtlijnen en basisprincipes van ontwikkeling

Opleidingsdag 23-01-2018
Martine Sucaet

Wat is het verschil tussen

- Academische ontwikkelingspsychologie
- Ontwikkeling volgens IMH-visie

Academische ontwikkelingspsychologie

- Bestudeert de ontwikkeling van **vaardigheden** op vlak van taal/motoriek/denken/...
- Geeft **leeftijden** aan waarop die vaardigheden ontwikkeld zouden moeten zijn
- Vergelijkt Kn met elkaar; weegt af tov **gemiddelde en standaarddeviatie**

Ontwikkeling volgens IMH-visie

- Bio-psycho-sociaal model
- Stelt het **welbevinden van K én O** als basis
- Bestudeert het **relationele aspect** vh verwerven van vaardigheden
- Bestudeert de **ontwikkelingslijn** vh verwerven van vaardigheden en de **samenhang** ertussen
- Zoekt het **unieke** vd ontwikkeling van dit K in relatie met deze O en deze context
- **Multifinaliteit** en **equifinaliteit**
- Zoekt de ingangspoorten om de basis voor het verwerven van een vaardigheid te ondersteunen
- Werkt toe naar de zone van **proximale** ontwikkeling

Dezelfde blijven en veranderen?

Ontwikkeling: dezelfde blijven doorheen verandering

- **Dezelfde blijven:**
 - Vanuit interactie van temperament en omgang met belangrijke anderen vormt K een zelfkern die verder uitgroeit tot een identiteit
 - Eerste zelfkern is affectieve zelf (Emde): een stabiele basisstemming
- **Constance aanzet tot veranderen, groeien:**
 - Complexer en meer verfijning vh zelfde
 - Groeien doorheen en dankzij
 - Ontwikkelingsfasen met hun eigen –taken
 - Ontwikkelingsinterferenties: niet noodzakelijk risico, ook kans
- **Spanning** tussen verlangen/tendens tot ontwikkelen en angst/weerstand tot ontwikkelen

Groei: kansen

- Groot belang vd eerste levensjaren
- **Sensitieve periode:** effect van ervaring is sterk en belangrijk voor (hersenen)ontwikkeling
- **Kritische periode:** ervaring is cruciaal en noodzakelijk voor de (hersenen)ontwikkeling
- De wijze waarop vroege **O-K relaties** zich uittekenen, **bepaalt in grote mate de wijze waarop** genetische en constitutionele factoren in gedrag en ontwikkeling tot uiting zullen komen
 - O-K interacties modereren intrinsiek biologische risicofactoren
- **Veerkracht** (wordt gevormd vanuit relationele steun)
 - maar 'trop is teveel': veer kan stuk gaan als geen rust of te erg onder druk

Groei: risico's

- Kwetsbaarheden, risico's, interferenties
- **Relaties** kunnen risicofactoren vh K **bufferen of versterken** (daarom geen determinisme of fatalisme)
 - O-K interacties modereren intrinsiek biologische risicofactoren
 - O-K relaties zijn de weg waarlangs het K risicofactoren vd omgeving ervaart
 - Risico's en protectieve factoren in de omgeving zijn belangrijker dan risico's of protectieve factoren binnen het K
 - Competentie vh K kan variëren naargelang de relatie
- **Spontaan herstel:** self rightening tendency
- **Compensatie** op andere ontdomeneinen

Bedenk een beeld/metafoor voor het verloop van ontwikkeling

Beeld voor ontwikkelingsverloop

- Wat doorsnee mensen zeggen:
Stijgende lijn? Trapsgewijs?
- Onze metaforen: Boom? Plantje? Gras? Van rups naar vlinder? Rollende sneeuwbal? Tocht door gebergte?
- Podium en drama (Greenspan)?
- Ruiker van ontwlijnen (Anna Freud)? Veld van wilde bloemen?
- Breder wordende spiraal? Wenteltrap?
 - kindertijd ligt niet achter ons (cfr schaduw voor ons)
 - we dragen de verschillende fasen in onszelf mee
- Normale onderdelen van ontw:
 - **Regressie:** reculer pour mieux sauter
 - **Tijdelijke dysharmonie** in ontwprofiel
 - Achterstand op één terrein kan normaal zijn
 - Risico als achterstand op ene terrein achterstand op andere terrein meebrengt
 - Risico als achterstand op meerdere terreinen

Rol van defect, deficit, conflict

Defect, deficit, conflict

- Defect
 - Bep vaardigheid was in aanleg niet aanwezig en kon daardoor niet (voldoende) ontstaan
- Deficit
 - Bep vaardigheid was in aanleg wel aanwezig maar is niet kunnen ontstaan vanuit een tekort in aanbod
- Conflict
 - Bep vaardigheid is wel ontstaan maar kan niet aangewend worden want belemmerd door conflictueuze betekenis
 - Primair autonome en secundair autonome functies
- Deficit en conflict kunnen leiden tot defect;
Defect en deficit kunnen conflictbeladen worden

Motor voor ontwikkeling?

Motor voor ontwikkeling

- Biologische factor
- Appèl vanuit de omgeving
- Relatieve aanbod en gepaste (!) stimulatie
- Motivatie, drive vanuit het K zelf
- Balans: frustratie vh gekende versus uitdaging en plezier vh nieuwe
- Optimale angst
- Doorwerken van innerlijk conflict

Belangrijke auteurs

- Sigmund Freud
- Erik Erikson
- Margaret Mahler
- Anna Freud
- Donald Winnicott
- Stanley Greenspan
- Robert Emde
- Daniel Stern

Sigmund Freud

- Fasen van ontwikkeling
 - Orale fase (0 tot 1,5j)
 - Anale fase (1,5 tot 3j)
 - Oedipale fase (3 tot 6j)

Erik Erikson

Stadia en verworvenheden:

- oraal-sensorisch stadium: fundamenteel **vertrouwen** versus fundamenteel **wantrouwen** 0-1 jaar
- anaal - urethaal - musculair systeem (loslaten en vasthouden): **autonomie** versus **twijfel** en **schaamte** 1-3 jaar
- Locomotorisch stadium: **initiatief** versus **schuld** 3-6 jaar
- Schooljaren (latentie): **vlijt** versus **minderwaardigheid** 6-12 jaar
- Adolescentie (sexualiteit): **identiteit** versus **rolverwarring** 12-20 jaar
- Vroege volwassenheid: **intimiteit** versus **isolatie** begin twintig tot begin dertig
- Middenvolwassenheid: **generativiteit** versus **stagnatie** begin dertig tot midden veertig
- Late volwassenheid: **integriteit** versus **wanhoop** vanaf midden veertig tot begin zestig

Erik Erikson

- **Zone**
- **Modus**
 - mbt lichaam
 - mbt spel
 - mbt relaties
- **Toepassen**
 - Na geboorte
 - Leren lopen
 - Differentiatie
 - Anale
 - Oedipale

Margaret Mahler

- Separatie-individuatieproces
 - Normaal autistische fase (0-4w à 8w)
 - Normaal symbiotische fase (4 à 8w – 5m)
 - Vroege (sociale glimlach; deelobjecten)
 - Late (preferentiele glimlach; totaalobject)
 - Separatie-individuatiefase (5m - +/- 36m)
 - Differentiatiefase (5m – 10m)
 - Practiseringsfase (8 à 10m – 16m)
 - Toenaderingsfase en -crisis (16m – 24m)
 - Objectconstantie en consolidatie vd individualiteit (22 à 24m -36m)

Anna Freud

- Ontwikkelingslijnen
 - Van afhankelijkheid naar objectconstancy
 - Van zuigen naar zelfstandig eten
 - Van onzindelijkheid naar zindelijkheid
 - Van lichaamszorg door moeder naar zelfzorg
 - Van egocentrisme naar vriendschap
 - Van agressie

Stanley Greenspan

- Stadia
 - Homeostasis (0- 3m)
 - Attachment (2- 7m)
 - Somatopsychologische differentiatie (3- 10m)
 - Gedragsorganisatie, initiatief en internalisatie (9- 24m)
 - Representatievermogen, differentiatie en consolidatie (1,5- 4j)
 - Vermogen tot uitgebreidere representatiecirkels (kindertijd tot adolescentie)

Stanley Greenspan

- Mijlpalen (cfr ladder of fundament)
 1. Zelfregulatie + belangstelling voor de omringende wereld
 - Sensorische integratie; tot rust kunnen komen; belangstelling voor de wereld
 2. Intimiteit
 - Interactie via kijken; glimlachen naar vertrouwden; reageert op toenadering door volw
 3. Wederzijds communiceren
 - Communicatiecirkels in gedrag; iets kunnen laten gebeuren; toont emoties

4. Problemen oplossen, zelfbewustzijn, complexe communicatie
 - Ik-besef; logische gedragsvocabulaire; complexere preverbaal dialogen om problemen op te lossen; imitatie
5. Een wereld van emotionele ideeën
 - Verhalen (korte) bouwen in fantasiespel; toenemend woordgebruik; hoger communicatie- en bewustzijnsniveau met symbolen
6. Bruggen bouwen tussen emotionele ideeën
 - Ideeën worden verbonden tot logische en gevoelsmatige reeksen; verband tussen handeling en gevoel vatten; begrijpen van tijd en ruimte; groeiend zelfbesef; logica met woorden + waarom-vragen; abstract denken

Daniel Stern

Ontwikkeling vh Self

1. ontluikend zelfgevoel (0-2 maanden)
2. kernzelfgevoel (2-6 maanden)
3. subjectief zelfgevoel (7-15 maanden)
4. verbaal zelfgevoel (vanaf 15 maanden)
5. narratief zelfgevoel (3 à 4 jaar)

- bijhorende Domains of Relatedness
- bijhorende Representations of Interactions that have been Generalized (RIG's)

1. Ontluikend zelfgevoel

- een zelfgevoel in wording (0-2 m)
- 1° levensweken:
- baby als een soort presociaal, precognitief en pregeorganiseerd wezen
- Er ontstaan eerste momenten van integratie tussen die aspecten van gebeurtenissen
- draagt bij tot een **eerste beleving van zichzelf-in-wording: het ontluikend zelfgevoel**.
 - kleine gescheiden, onverbonden ervaringen komen samen in een omvattend perspectief: 'eilandjes van consistentie', een *beginnend kernzelf*

25

2. Kernzelfgevoel (2 tot 7m)

- het lichamelijke zelf wordt ervaren als een coherente lichamelijke entiteit met
 - een uniek affectief leven
 - een zekere continuïteit
 - mogelijkheden om de omgeving te beïnvloeden.
- gevoel als "lichaamszelf" een samenhangende eenheid te zijn, onderscheiden van anderen

Deelcomponenten vh kernzelfgevoel (2 tot 7m)

Agency

Ervaring van bemeestering van/ meesterschap over het eigen handelen

Coherence

Beleving van zz als lichamelijk ongefragmenteerd en afgegrensd geheel

Affectivity

Beleeft zz met en vanuit een innerlijkheid, met innerlijke kwaliteiten en gevoelens

Continuity/ historicity

Beleving van zz als iemand met blijvende, onveranderlijke kern en met een verleden - gevoel dezelfde persoon te blijven doorheen de tijd en doorheen veranderingen.

27

3. Subjectief zelfgevoel (7 tot 15 m)

- 7-15 maanden: ontdekking dat anderen andere gevoelens kunnen hebben dan hijzelf
- Zelf en ander
 - bestaan niet langer alleen als 'kernentiteiten' door hun fysische aanwezigheid, acties, gevoel van continuïteit
 - omvatten ook een subjectieve mentale toestand opgebouwd uit gevoelens, motieven en intenties die verbonden zijn met het gebeuren tussen kind en omgeving.
- doet een nieuwe intersubjectiviteit tussen ouder en kind ontstaan:
 - innerlijke subjectieve ervaringen kunnen gedeeld worden met anderen (intenties, gevoelstoestand, focus)
 - aard van de relaties wordt complexer (in gedrag, nog niet in taal)
 - mentale toestanden worden al dan niet begrepen, op elkaar afgestemd...

28

4. Verbale zelfgevoel (15 m)

- zelf en ander worden personen met een eigen wereld opgebouwd uit kennis, ervaringen, cognities & affecten
 - kind heeft zekere kennis van wat zich rond hem afspeelt: 'Ik weet dat er fruitsap in de ijskast is en ik weet dat ik dorst heb'
- gekenmerkt door een gevoel van zelfbewustzijn en zelfreflectie. Baby's worden zich bewust van zichzelf.
 - Cfr spiegel-experiment (breekpunt rond 18 mdn)
- Dit 'weten', deze 'kennis'
 - kan geobjectiveerd en gesymboliseerd worden
 - waardoor ze kan worden gedeeld en gecommuniceerd
- interactionele mogelijkheden breiden enorm uit

29

5. Narratief zelfgevoel

- Vanaf 3 à 4 jaar is het kind in staat met de verworven taal verhalen te construeren over zichzelf en zijn eigen leven. Dan spreekt Stern van een **narratief zelf**.
- Stern, 1989: Developmental prerequisites for the sense of a narrated self. In A. Cooper & R. Person (Eds). Psychoanalysis. New York/ London: Yale University Press. p168-178

30

Psychische verworvenheden tegen het 5de levensjaar?

Psychische verworvenheden

- Gehechtheidspatroon
- Emotieregulatie
 - Van de intensiteit en de betekenis vd emotie
 - Van co-regulatie naar self-soothing
 - Angst-, frustratie-, spannings(ambivalentie)tolerantie
- Zelforganisatie en zelfsturing
 - Aandachtsregulatie en gedragsorganisatie
 - Beginnende zelfredzaamheid
 - Beginnende gewetensfunctie (normerende + ik-ideaal)
 - Effortfull control
- Het zich toeëigenen vd lichaamsfuncties
- Volgzaamheid en ijver
- Inleving, mentalisatie en narratief over gevoelens van zichzelf en van anderen
- Ik-besef (en ander-besef) + Genderidentiteit
- Zich inschrijven in de generaties en besef vd levensboog

Mechanismen van psychische groei

- Imitatie (cfr kopiëren, overnemen)
 - Onmiddellijke imitatie
 - Uitgestelde imitatie
- Internalisatie (cfr eigen maken)
- Vroege copingmechanismen
- Leiden tot psychische reorganisatie

Internalisatie

- Blatt, S. (1990)
- Internalisatie vd significante elementen vd relatie tss self & object,
- Op voorwaarde
 - Dat relatie vooral kenmerken draagt die gericht zijn op bevrediging van behoeften
 - Dat relatie op de duur ook elementen van incompatibiliteit in zich draagt: frustratie door M, door afwijzing vh K zelf, nodig
 - Cfr Dolto, F. Les castrations psychogéniques
- Internalisatie dient dan om het verlies op te vangen en maakt een nieuwe relatievorm op hoger niveau mogelijk

Vroege copingsmechanismen

- Gebaseerd op verdelen en afvoeren
- Body- ego : lichamelijk uitdrukken en afvoeren van spanning
 - Mond, handen, voeten, buik
- Splitsing en projectie
- Turning passive into active
- Ontkenning
- Ongedaan maken
- Verschuiving / verplaatsing

Rijpere copingmechanismen

- Gebaseerd op onderdrukking vh moeilijke
- Vanaf 3 à 4 j eerste aanzetten daartoe
- Rationaliseren
- Omkering
- Sublimeren

Zorgwekkende ontwikkeling

- Onderscheiden van normale variatie en tijdelijke verstoringen binnen de ontwikkeling
- Zorgwekkend wanneer indicaties in 3 domeinen:
 - Emotieregulatie
 - Capaciteit om gevoelens tot expressie te brengen
 - Actief exploreren vd omgeving
- Inschatten van verstoringen mbt ontwikkelingsverloop (ontwikkelingspsychopathologie) ipv momentopname van symptomen
 - Ontwikkelingsvertraging
 - Afwijkende ontwikkeling
 - Manifestaties ve probleem kunnen verschillen naargelang de ontwikkelingsfase (heterotypische continuïteit)
- Aantal risicofactoren is belangrijker voorspeller van verstoorde ontwikkeling dan de aard van één bepaalde risicofactor
- Actuele functioneren en ontwikkeling is belangrijker dan risicofactor binnen het K of binnen de O
- Psychopathologie kan al vroeg duidelijk zijn
 - vb autisme op lft van 2j

Verstoorde ontwikkeling

- Failure to thrive
- Stilstand of regressie bij rouw of trauma
- Somatiseren
 - Voldoende kennis van kinderziekten is nodig
 - Wederzijdse beïnvloeding
 - Kinderen vatbaarder voor ziekten wanneer psychische weerbaarheid verminderd is
 - Weerbaarheid komt onder druk bij fysische ziekte
 - Self-rightening tendency : inhaalgroei fysisch en psychisch

IMH: Ontwikkeling als focus

- Ingrijpen in actuele lijden vh K en diens context
- Optimaliseren van ontwikkelingsomstandigheden
 - Sterktes en zwaktes in ene ontwtterrein heeft invloed op andere ontwtterreinen
 - Ondersteunen ve constructief ontwikkelingsverloop (scaffolding; zone of proximal development)
 - Uit de weg ruimen van ontwikkelingsrisico's
 - Via zorg voor de primaire verzorgers

IMH: Relationeel perspectief

- Essentiële ervaringen spelen zich af binnen O-K interacties
- Optimale groei en ontw vindt plaats binnen een zorgende relatie + belang van continuïteit van zorgende relaties
- Jonge K zijn zeer verweven met / afhankelijk van hun context: wederzijdse beïnvloeding
- O-K interacties modereren intrinsiek biologische risicofactoren
- O-K relaties zijn de weg waarlangs het K risicofactoren vd omgeving ervaart
- Relaties kunnen risicofactoren vh K bufferen of versterken
 - Risico's en protectieve factoren vanuit omgeving zijn belangrijker dan risico's of protectieve factoren binnen het K
- Competentie vh K kan variëren naargelang de relatie

IMH interventie bij verstoorde ontwikkeling

- Essentiële component: de O-K relatie in kaart brengen, ondersteunen en versterken
- Vaardigheden vd O versterken, beleving positiever laten worden
- Andere noden van ouders (laten) wegwerken
- Zorgdragers buiten het gezin ook betrekken
- Doel (strenghts-based!):
 - Beperken vd invloed vd stoornis
 - Aantal causale factoren verminderen
 - Aantal protectieve factoren vermeerderen
 - Ernst of duur ve symptoom of stoornis verminderen
 - Motor van ontw bij dit K/gezin vinden en aanzwengelen
 - Terug aansluiten bij normale ontwikkelingsverloop op zoveel mogelijk domeinen